

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 30 Н. ФЭН.

ВОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „BAĆKAUŠČYNA" („VATERLAND")

Herausgeber: Wladimir BORTNIK

Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Baćkauščyna" („Das Vaterland"), (13 b) München 19, Schliessfach 69.

Druck: „LOGOS", Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 19, Bothmerstr. 14

Цана: Нямеччына: на год — 14,— м.; 6 м-цаў — 7,50 м.; 3 м-цы — **4,25 м.; ЗША і Канада:** на год — 8,— д.; 6 м-цаў — 4,50 д.; 3 м-цы — 2,50 д.; 1 нумар — 0,20 д. **Ангельшчына й Аўстралія:** 39 шыл.; 21 шыл.; 12 шыл.; 1 шыл. **Бэльгія:** 210 фр.; 120 фр.; 75 фр.; 5 фр. **Францыя:** 800 фр.; 450 фр.; 250 фр.; 20 фр. **Аргентына:** 80 пэз.; 45 пэз.; 25 пэз.; 2 пэз. **Перасылка лётніцкай поштай каштуе падвойна. Падвойныя нумары каштуюць падвойна. Паадзіночныя нумары газэты разам з «Каласкамі» ўважаюцца за падвойныя.**

Банковае конто: Zeitung „Baćkauščyna", Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE"

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND"

THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER "THE FATHERLAND"

№ 18 (404) — Нядзеля, 4 траўня 1958 г. — ГОД ВЫДАНЬНЯ 12

Партыя заціскае гужы

Адным із вынікаў устанаўленьня аднаасабовай дыктатуры Хрушчова праўдападобна будзе тое, што ў нутраным жыцьці Савецкага Саюзу партыя будзе адклікаць усе тыя ўступкі народам, якія праявіліся ў пэрыяд «калектыўнага кіраўніцтва, ды ў шыбчэйшым або павальнейшым тэмпе вяртацца да суровых сталінскіх мэтадаў. Адным із сымптомаў новае зьмены палітычнага курсу можа служыць чацьверты пленум праўленьня Саюзу пісьменьнікаў БССР, які адбыўся 4-га красавіка ў Менску. Пленум быў прысьвечаны прыгатаваньню да 4-га зьезду пісменьнікаў Беларусі, які вызначаны на кастрычнік сёлета, і заданьням беларускае літаратуры да 40-годзьдзя БССР, значыцца, якія маюць кардынальнае палітычнае значэньне. Шырокая справаздача аб пленуме паявілася ў двух падрад нумарох «Літаратуры і Мастацтва» — за 5 і 9 красавіка, зь якой і чэрпаем матарыялы да гэтага артыкулу.

Гэты чацьвёрты пленум шмат у чым розьніўся ад трэйцяга пленуму, які адбыўся год зь лішнім назад — 18 і 19 сакавіка 1957 г. Праўда, абодвы пленумы праходзілі пад аднымі й тымі самымі лёзунгамі: змаганьня з адхіленьнем літаратуры ад сучасных савецкіх праблемаў, з рэвізіянізмам і ўплывамі Захаду, з буржуазным нацыяналізмам ды пад лёзунгам срогай партыйнасьці літаратуры й захоўваньня мэтаду сацыялістычнага рэалізму. Але на 3-ім пленуме ўсё-ж мог выявіцца, — і то шырака — і некаторы крытыцызм у дачыненьні калі не да самога мэтаду сацыялістычнага рэалізму, які ніякай крытыцы не падлягае, дык прынамся да яго недарэчных вынікаў. Таксама шырака занзначылася шуканьне, хоць і вобмацкам робленае, выхаду із сьляпога завулка таго штучнага шаблёну, трафарэтнасьці ды г. зв. «лакіроўшчыны», якія гэты сацыялістычны рэалізм у сваім няўхільным выніку накідае на літаратурную творчасьць. Ня ў меншай меры на 3-ім пленуме раздаваліся галасы за прывярненьне нацыянальнага характару літаратурнай творчасьці ды за пераацэнку літаратурнай спадчыны, як дарэвалюцыйнай, гэтак і пасьлярэвалюцыйнай 20-ых гадоў, якая пры Сталіне была асуджаная за ейны нацыянальны характар і выкінутая зь гісторыі беларускага літаратурнага працэсу.

Затое чацьверты пленум меў ужо поўнасьцю казённы, залганы й срога вытрыманы ў духу партыйных дырэктываў характар. Галоўны дакладчык на пленуме заступнік старшыні Саюзу пісьменьнікаў БССР І. Шамякін не пасароміўся заявіць з трыбуны навет такую хлусьню, што **«Савецкі пісьменьнік карыстаецца поўнай свабодай творчасьці» і «што кажны пісьменьнік можа пісаць аб усім, да чаго ляжыць яго душа».**

Навет у атмасфэры бальшавіцкай залганасьці й хвальшу такое цынічнае цьверджаньне, што «кажны пісьменьнік можа пісаць аб усім, да чаго ляжыць яго душа», гучыць вельмі гумарыстычна. І таму, відаць, Шамякін, каб згладзіць гэтую сваю недарэчнасьць, уважаў за патрэбнае зараз-жа дадаць, што **«партыя, мудра кіруючы ўсім літаратурным працэсам, зьвяртае ўвагу пісьменьніцкіх калектываў у першую чаргу на тое, каб зьявіліся творы, якія ўславілі-б жыцьцё й гэраічныя справы нашых сучасьнікаў — актыўных будаўнікоў камунізму».**

Вось у гэтым і ўся камуністычная дыялектыка: «кажны пісьменьнік можа пісаць аб усім, да чаго ляжыць яго душа», але гэтая пісьменьніцкая душа на практыцы ня можа ляжаць, да чаго яна хоча. Яна, душа пісьменьніцкая, мусіць быць настроеная ў такт партыйных вымаганьняў, і толькі!

Асаблівая ўвага была зьвернутая на пленуме справе змаганьня з рэвізіяністычнымі тэндэнцыямі ў літаратуры й мастацтве. Із слоў І. Шамякіна даведваемся, што, ня гледзячы на войстрае змаганьне з рэвізіяністычнымі тэндэнцыямі, ведзенае ўжо ад даўжэйшага часу, яны ўсё-ж даюць аб сабе знаць. І. Шамякін, навязваючы да 4-га пленуму праўленьня Саюзу пісьменьнікаў БССР, быў змушаны заявіць: **«рэвізіянізм, які так актыўна падтрымліваецца міжнароднай рэакцыяй, ня выжыты да рэшты; ён можа праяўляцца ў рознай форме, часта даволі хітра замаскаванай. Вось чаму трэба заўсёды трымаць ідэялягічны порах сухім, усё цясьней згуртоўваць здаровыя сілы літаратуры, ні на хвіліну не паслабляць пільнасьці да спроб рэвізіяністых замуціць крыштальна-чыстыя крыніцы савецкай літаратуры».**

У гэтым-жа духу гаварыў і другі найбольш баявы прамоўца на пленуме літаратурны крытык Ул. Юрэвіч. Вось некалькі слоў зь ягонага выступленьня: **«Мне хацелася-б з гэтай трыбуны перш за ўсё сказаць пра тую падтрымку, якую аказалі камуністычная партыя і яе Цэнтральны Камітэт у нашай барацьбе з усімі тымі, хто спрабаваў пасьля XX зьезду КПСС распаліць ідэйную бойку, хто спрабаваў нігілістычна адмовіць усё зробленае савецкай літаратурай за сорак год яе існаваньня, хто спрабаваў рэвізаваць палітыку нашай партыі ў пытаньні ідэялёгіі».**

Гаворачы аб заданьнях літаратурнай крытыкі, Юрэвіч паставіў ёй такія вымаганьні: **«Наша крытыка павінна быць заўсёды на баявым узводзе ў адносінах да буржуазнай ідэялёгіі і да тых, хто, лісьліва дагаджаючы ёй, робіць нападкі на партыйнасьць і народнасьць савецкай літаратуры, на яе высокую камуністычную ідэйнасьць. Справядліва падкрэсьлівалася ў дакладзе на гэтым пленуме, што беларуская крытыка не паказала сябе баявой, наступальнай тады, калі гэтыя нападкі былі асабліва жорсткімі. Мы ня маем права заставацца лібэральнымі ў дачыненьні да праціўнікаў сацыялістычнага рэалізму, зь якой-бы падваротні яны не брахалі.»**

Многія выказваньні Шамякіна, а яшчэ больш Юрэвіча, іхны трывожны алярм аб небясьпецы для савецкай літаратуры ды нэрвовыя заклікі «быць заўсёды

(Заканчэньне на 2-ой бачыне)

«Гістарычная» ацэна Вугорскай рэвалюцыі

Будучы ў Вугоршчыне, нядаўна Міkіта Хрушчоў з бацькоўскай пяшчотай зьвярнуўся да вугорскіх дзяцей, ласкава ўсьміхаўся сагнанай на дэманстрацыю публіцы, моцна паціскаў рукі вугорскім камуністым з ураду Кадара ды гаварыў з цынізмам пра савецка-вугорскую «дружбу». Прыехаўшы ў Маскву, ён хвастаўся савецкімі збройнымі сіламі, што спрычыніліся да падаўленьня «вугорскага контррэвалюцыйнага мяцежу» восені 1956 году, пагражаючы зламаць пры дапамозе гэтае сілы ўсякі антысавецкі супраціў, дзе-б толькі ён ня ўзьнік. Пры гэтых пагрозах ён заўсёды зьвяртаўся да «заходніх імпэрыялістаў», якія быццам зьяўляюцца галоўнымі ініцыятарамі ўсякіх антысавецкіх выступаў народаў, і ў прыватнасьці — вугорскага «контррэвалюцыйнага мяцежу».

Вугорская рэвалюцыя восені 1956 году была спрычыненая такім чынам не савецкім імпэрыялізмам, але «агрэсыўнай дзейнасьцяй» заходніх дзяржаваў. Аб гэтым Хрушчоў гаварыў нахабна таксама на вуліцах вугорскіх гарадоў.

Аднак нас цікавіць тут пытаньне, як падыходзіць да вугорскіх здарэньняў савецкая гістарычная навука, якая здольная падводзіць гістарычную аснову пад усе падзеі.

Трэба адзначыць, што савецкія гісторыкі доўгі час ухіляліся ад насьвятленьня й асуджэньня вугорскіх здарэньняў. За гэта яны неаднаразова крытыкаваліся партыяй. У прыватнасьці ім рабілася вымова ў артыкулах «за ленінскую партыйнасьць у гістарычнай навуцы», якія былі зьмешчаныя ў 4 нумары часапісу «Коммунист» і 3 нумары часапісу «Вопросы истории» за 1957 год. У гэтых артыкулах савецкія гісторыкі крытыкаваліся «за няздольнасьць адпаведным чынам рэагаваць з пазыцыяў гістарычнай навукі на актуальныя пытаньні сучаснасьці» ды прызываліся неадкладна заняцца насьвятленьнем гісторыі ідэялягічнай і палітычнай падрыхтоўкі «антынароднага вугорскага мяцежу».

Пасьля гэтага ўжо ў 4 нумары часапісу «Вопросы истории» зьявіўся першы артыкульчык, прысьвечаны «гісторыі барацьбы прагрэсыўных сілаў Вугоршчыны супраць улады харцістаў у 1941-1942 гадах». Ускосна ён кранаўся таксама й вугорскіх здарэньняў 1956 году. Крыху пазьней у 8 нумары гэтага часапісу была зьмешчаная рэцэнзія на «Белую кнігу», што была выдадзеная вугорскім камуністычным урадам з прычыны вугорскай «контррэвалюцыі». У рэцэнзіі ўжо рабіліся некаторыя высновы й заключэньні адносна характару вугорскіх здарэньняў. Аднак зьяўленьня абагульняючага артыкулу, прысьвечанага спэцыяльна разгляду кастрычніцкім выпадкам у Вугоршчыне, трэба было чакаць ажно да канца 1957 году. Напісаны малавядомымі гісторыкамі Ізраэлімым і Нікалаевым, ён быў зьмешчаны ў 12 нумары часапісу «Вопросы истории» пад загалоўкам «Зь гісторыі ідэялягічнай падрыхтоўкі контррэвалюцыйнага мяцежу ў Вугоршчыне восені 1956 году». Гэты артыкул цікавы як сваей набізнай у савецкай гістарыяграфіі, (у дачыненьні вугорскіх здарэньняў), так і сваёй інтэрпрэтацыяй гэтых вугорскіх здарэньняў.

Галоўнай тэзай гэтага артыкулу зьяўляецца выснаў, што вугорская кастрычніцкая рэвалюцыя была паўстаньнем антынародных элемэнтаў. Повадам да ўзьнікненьня гэтага «мяцежу» была ідэялягічная дывэрсія «заходніх імпэрыялістычных дзяржаваў» супраць Вугорскай Народнай Рэспублікі, якая праводзілася галоўна пасярэдніцтвам радыястанцыі «Вольная Эўропа». Апошняя была быццам ў сутнасьці кіраўнічым ворганам і арганізатарам «контррэвалюцыйных» выпадаў вугорскіх «рэакцыянэраў». Адной із прычынаў таго, што гэты «контррэвалюцыйны мяцеж» узьнік пайменна ў Вугоршчыне, зьявіліся тыя абставіны, што ў шэрагах вугорскай камуністычнай партыі здаўна існавала «апартуністычная група», якая марыла пра рэстаўрацыю капіталістычнага ладу ў Вугоршчыне. Гэтай групай была група Надзя-Лашонца.

Так у кароткіх рысах выглядае гісторыя вугорскіх здарэньняў, выкладзеная ў разгляданым артыкуле. У васнаўным яна нічым ня розьніцца ад паасобных насьвятленьняў, якія зьяўляліся ў савецкім друку на працягу 1957 году. Аднак у даным насьвятленьні ідэялягічных вытокаў вугорскіх здарэньняў мы заўважаем цэлы шэраг удакладненьняў, гістарычных асноваў і супярэчных цьверджаньняў, якія заслугоўваюць асобнай увагі.

Першым чынам у артыкуле ўдакладнена канцэпцыя пра існаваньне ў Вугоршчыне нутранай «антынароднай рэакцыі», іншымі словамі — пра існаваньне «апартуністычнай групы» Надзя-Лашонца й пра ейныя ўзаемасувязі з вонкавай дывэрсіяй. Як мы помнім, у савецкім друку доўгі час адмаўлялася

(Заканчэньне на 2-ой бачыне)

Змаганьне беларускага народу за свабоду

Ад Рэд.: Ніжэйзьмешчаны артыкул, адмыслова напісаны д-р Ё. Цекэрам, былым паўнамоцным міністрам Славаччыны ў Гішпаніі й сучаным Віцэпрэзыдэнтам Славацкае Нацыянальнае Рады з нагоды 40 гадавіны абвешчаньня незалежнасьці БНР, быў перададзены Славацкай сэкцыяй Гішпанскага Нацыянальнага Радыя дня 25 сакавіка сёлета.

*

Кажны народ мае права на свабоду й незалежнасьць. Народ бязь дзяржаўнае незалежнасьці — прысуджаны да вэгэтатыўнага палітычнага, эканамічнага й культурнага існаваньня. Народ без сваёй собскай дзяржаўнасьці ня можа выконваць сваю прыродную місію ў прасторы й часе. Ён ня можа прыймаць удзелу ў тварэньні агульных людзкіх вартасьцяў. Ня можа актыўна ды беспасярэдня супрацоўнічаць у гістарычным разьвіцьці чалавецтва.

Таму зусім нармальна, што кажны народ, які народам пачуваецца й які сьвядомы сваёй гістарычнай місіі, хоча мець свае собскія сяродкі, каб яе выконваць. А гэтым-жа сяродкам ёсьць дзяржава. Праз сваю дзяржаву, праз ейныя ворганы, праз ейную форму народ выконвае сваю нацыянальную й міжнародную місію ў гісторыі.

У гэтай, якраз, духовай, маральнай і палітычнай пэрспэктыве мы можам зразумець змаганьне народаў за свабоду, за дзяржаўную незалежнасьць. У гэтай пэрспэктыве мы можам зразумець сутнасьць і сэнс змаганьня, якое вёў і вядзе за сваю дзяржаўную незалежнасьць і народ беларускі.

Беларускі народ увайшоў у гісторыю із сваім собскім духовым скарбам, із сваёй собскай душой, сваім собскім геніем, собскім характарам, собскай мовай ды сваімі палітычнымі, народнымі й міжнароднымі чынамі выкрашаў сваю собскую асабістасьць. Ён знаходзіцца ў прасторы й часе, як сталая вартасьць, якое нельга ня ведаць. Ён — паэтычная, нацыянальная й маральная ды міжнародная асабістасьць, якая мае сваё собскае жыцьцё ды хоча даць гэтаму жыцьцю поўную дасканаласьць. А воля на такое поўнае нацыянальнае й міжнароднае выяўленьне беларускага народу такая жывучая, такая бескампрамісная, такая мэтазгодная, што прабівалася й прабіваецца на ўзвышша эўрапэйскіх і сусьветных палітычных, дыплёматычных і мілітарных рэчаіснасьцяў, ня гледзячы ні на жахлівасьць прыгнечаньня панявольваючай сілы, ні на абыякавасьць, часта кары годную незацікаўленасьць эўрапэйскага ды сусьветнага грамадзтва.

Калі-б жаданьне свабоды ды дзяржаўнасьці ня было найбольш фундамантальнай жыцьцёва-рухаючай сілай кажнага народу, дык і беларускі народ ня прыкладаў-бы ўсіх сваіх сілаў і намаганьняў, каб здабыць дзяржаўную незалежнасьць. Беларускі народ, падобна як многія іншыя народы, перастаў быць паўнапраўным сябрам эўрапэйскай супольнасьці народаў. Ягоная дзяржава перастала быць адзначанай на картах Эўропы. Беларусь, беларускі народ, сталіся адно геаграфічным ды этнічным паняцьцем. Аднак ня гледзячы на гэта, беларускі народ жыў і жыве як асабістасьць маральная й праўная. Гвалт не зьмяніў рэчаіснасьці гэтага народу. Наадварот. Доўгае змаганьне за свабоду й дзяржаўную незалежнасьць пацьвярджае якраз веліч гэтага народу. Народ слабы, народ, які быў-бы прымушаны жыць у такіх геапалітычных, палітычных і міжнародных акалічнасьцях, у якіх на працягу доўгіх дзесяцігодзьдзяў жыў ды яшчэ жыве народ беларускі, магчыма скапітуляваў-бы пад дамінацыяй, магчыма страціў-бы веру ў самога сябе, магчыма зьлажыў-бы рукі ды з фатальнасьцяй прыглядаўся-б, як гіне й як адмірае ягоны жыцьцёвы корань.

Той факт, што сяньня, у 40-ую гадавіну абвешчаньня Беларусі вольнай і незалежнай дзяржавай, беларускі народ жыве, працуе й церпіць, што беларускі народ у сваім поўным абсягу духовым і біялягічным прасякнуты адзінай ідэяй — ідэяй свабоды й незалежнасьці — сьветчыць нам ізноў аб жыватворчай сіле, якая параджаецца гэтай ідэяй, а таксама аб велічы непераможнага гераічнага супраціву ўсялякім атакам, накіраваным супраць нацыянальнай асабістасьці гэтага народу. У суадносінах часу нічога ня значыць, што сяньня беларускі народ не сьвяткуе дня свае незалежнасьці як народ запраўды вольны й незалежны. Сутнасьць гэтага народу не мяняецца абсалютна ад таго, што з глядзішча дзяржаўна-палітычнага ён знаходзіцца ў ярме Крамля.

Панад гэтымі рэчаіснасьцямі палітычнымі, мілітарнымі й дыпляматычнымі знаходзіцца рэчаіснасьць гістарычная, нязьменная й сталая, якая не падпарадкоўваецца гвалту, якую нельга спутаць законамі акупанта, якую нельга зьнішчыць стрэламі катаў, якую нельга прымусіць маўчаць лесам шыбеніцаў ды выкараніць масавымі дэпартацыямі. Гэта — рэчаіснасьць жывой веры гэтага народу ў собскую апрычонасьць, у сваю собскую духовую й маральную сілу ды ў Провід Божы, што ня гледзячы на аргуманты матар'ялістычнага й марксістоўска-ленінскага выясьненьня гістарычных законаў, вызначае місію, жыцьцё ды сьмерць чалавека й дзяржаўнай грамадзкасьці.

А беларускі народ мае вялізарную веру ў сваю місію. Маюць гэтую веру тыя мільёны Беларусаў, што пад бізуном чужынца пацеюць і крывавяцца на плодных нівах свае бацькаўшчыны, і маюць гэтую веру таксама верныя сыны Беларусі, што, раськіданыя па сьвеце, нясуць вэстальскі сьветач несьмяротнасьці беларускага народу, які за свабодай тужыць, за свабоду змагаецца й церпіць. Беларускі народ мае вялізарную волю быць свабодным і незалежным. Вольным і незалежным не паводля крамлёўскіх рэцэптаў. Ня так, як-бы гэта хацелі прадпісаць некаторыя іншыя народы. Ня так, як-бы гэта хацела й магла падыктаваць тая ці іншая міжнародная канфэрэнцыя, тая, або іншая сіла, пасярэдня ці беспасярэдня зацікаўленая ў беларускай прасторы. Беларускі народ хоча быць свабодным і незалежным ня з ласкі або волі чужой, але дзякуючы найбольш нутранай патрэбе й найжывучэйшай собскай волі. Беларускі народ хоча быць свабодным і незалежным так, як свабодныя й незалежныя іншыя народы.

Гвалт і бясправаўе маглі толькі часова ўстрымаць разьвіцьцё гісторыі. Але не змаглі гэтага гістарычнага разьвіцьця стрымаць назаўсёды. Народы йдуць наперад у свабодзе й незалежнасьці. Але таксама йдуць наперад і ў няволі і ў палітычнай залежнасьці.

Таксама і ў найцяжэйшых, найменш спрыяльных абставінах, народ, які ня зрокся свае місіі ў гісторыі, ідзе наперад, бо ягонае змаганьне, цярпеньне, воля, ягоны супраціў гвалту вядуць ягоныя прыродныя сілы, ягоны характар і душу да большай дасканаласьці. Беларускі народ заманіфэставаў вышыню свае велічы, калі быў вольным і незалежным. Але ня менш даказвае яе штодзённа на працягу гадоў свайго палітычнага й нацыянальнага паняволеньня.

У дзень гадавіны абвешчаньня вольнай і незалежнай Беларускай Рэспублікі й мы, Славакі, вітаем гэты братні народ, якога вартасьці так духовыя як і народныя гэтак цэнім, і якога гераічнае змаганьне падзіўляем. І гэтаксама як жадаем самі сабе свабоды й незалежнасьці, жадаем гэтай свабоды й незалежнасьці й Беларускаму Народу.

Д-р Ёзеф Цекэр

Партыя заціскае гужы

(Заканчэньне зь 1-шай бачыны)

на баявым узводзе», «заўсёды трымаць ідэялягічны порах сухім» — гэта вымоўны й незапярэчны довад, што ў беларускай савецкай літаратуры ня толькі «ня выжыты да рэшты» варожыя камуністычнай дактрыне плыні й тэндэнцыі, але яны моцна бытуюць у ёй і сяньня. Вось чаму асабліва ўзмоцнілася сяньня змаганьне за срогую партыйнасьць літаратуры, за яе актуальную праблемнасьць, за мэтад сацыялістычнага рэалізму, а з другога боку, змаганьне супраць усіх адхіленьняў у літаратуры ад партыйных вымаганьняў.

Гэтае змаганьне знайшло сваё адбіцьцё і ў справе ацэнкі беларускай літаратуры 20-ых гадоў, калі яна была нацыянальнай ня толькі паводля формы. Як ужо ўспаміналася, на папярэднім пленуме было шырака пастаўленае пытаньне рэгабілітацыі беларускай літаратуры 20-ых гадоў. Цяпер-жа Шамякін асьцярожна, але ня прыпадкова, запатрабаваў быць асабліва асьцярожнымі ў гэтым пытаньні. Ён заявіў: **«хочацца сказаць аб адной, ня зусім правільнай тэндэнцыі, якая назіраецца ў васобных артыкулах і ўспамінах, — тэндэнцыі да ідэялізацыі літаратуры 20-ых гадоў. Зь некаторых артыкулаў вынікае прыкладна такая думка, што толькі ў 20-ых гадох былі сапраўдная літаратура, сапраўдны тэатр, ня тое, што цяпер. Гэта памылковая думка. Літаратура наша знаходзіцца ў няспынным разьвіцьці і росьце і, бязумоўна, цяпер яна стаіць на значна больш высокім узроўні, чым у 20-ыя гады».**

Спасярод цэлай плоймы трафарэтных, шаблённых і нудных выказваньняў, заклікаў і нападаў, робленых галоўнымі прамоўцамі згодна з партыйнымі патрабаваньнямі сяньняшняга дня, у дакладзе Шамякіна мы пачулі і адну шчырую праўду. Як гаворыцца ў справаздачы «Літаратуры і Мастацтва»: **«Дакладчык гаворыць аб тым, што форма многіх нашых раманаў, аповясьцяў, апавяданьняў вельмі адстае ад іх тэматычнага і ідэйнага зьместу. Мы пішам многа, узьнімаем шмат цікавых праблем, але мала думаем аб форме твораў, аб іх чытабельнасьці, займальнасьці. Мы часта наракаем на тое, што беларуская кніга слаба разыходзіцца. Называем прычыны гэтага: няправільнае стаўленьне асобных работнікаў установ да беларускай мовы, дрэнная арганізацыя кніжнага гандлю, няўмелая прапаганда кнігі і г. д. Але часам забываем прычыну, якая залежыць ад нас саміх, а іменна, што многія нашы творы — сумныя па сваёй форме, разьлічаныя на чытача валявога.»**

У прыведзеных словах пісьменьнік Шамякін сказаў вельмі шмат, хаця ўсяго не дасказаў ці ня мог дасказаць да канца. Тое, што форма многіх твораў «вельмі адстае ад іх тэматычнага і ідэйнага зьместу» і што гэтыя творы «сумныя па сваёй форме, разьлічаныя на валявога чытача», — гэта шчырая праўда і яна адносіцца да ўсяе савецкае літаратуры наагул. Але гэта абсалютна не залежыць ад самых пісьменьнікаў, ані ад іхнага таленту. Наадварот, бальшыня сяньняшніх пісьменьнікаў і паэтаў савецкай Беларусі мае няштодзенны, навет буйны талент і вялікія мастацкія здольнасьці. Але запраўдны талент можа належна выявіцца толькі пры такіх абставінах, калі пісьменьнік мае поўную свабоду творчасьці, калі можа ўзапраўды «пісаць аб усім, да чаго ляжыць яго душа», мае ўсе магчымасьці праявіць сваю творчую індывідуальнасьць і свае мастацкія зацікаўленьні.

Тым-жа часам у Савецкім Саюзе нічога гэтага няма. Творчая думка пісьменьніка там скованая партыйнай дырэктывай, а яго мастацкая індывідуальнасьць і творчыя зацікаўленьні мэтадам сацыялістычнага рэалізму. Бо паводля сацыялістычнага рэалізму, пісьменьнік ня мае права адтвараць жыцьця і людзей такімі, якімі яны ёсьць у запраўднасьці, або якімі іх хоча бачыць пісьменьнік у сваім творчым выабражэньні, але срога такімі, якімі і як жадае іх бачыць партыя. Адсюль жыцьцё і людзі, адмаляваныя ў савецкіх творах, няпраўдзівыя, штучныя, шаблённыя і трафарэтныя, а значыцца — няцікавыя й нудныя. Вось у гэтых бяздушных партыйных вымогах і ў мэтадзе сацыялістычнага рэалізму ляжыць асноўная прычына мастацкай мізэрнасьці і ўбогасьці савецкае літаратуры, яе аднастайнасьці й няцікавасьці, а не ў мастацкіх талентах і здольнасьцях пісьменьнікаў. У гэтым, а ня ў чым іншым, і галоўная прычына таго, здавалася-б, незразумелага зьявішча, што творы савецкіх пісьменьнікаў мала разыходзяцца й мала маюць чытачоў.

Пленум у сваёй рэзалюцыі паставіў перад пісьменьнікамі два асноўныя вымаганьні: папершае, што іхная творчасьць павінна быць срога партыйная, падругое, што яна ў васнаўным павінна апісваць савецкую сучаснасьць. Рэзалюцыя дамагаецца, каб пісьменьнікі ў першую чаргу жыва зарэагавалі на нядаўна прыняты Вярхоўным Саветам хрушчоўскі «Закон аб далейшым разьвіцьці калгаснага ладу і рэарганізацыі МТС». Такое штучнае звужаньне літаратурнае творчасьці да актуальных партыйных патрэбаў дня адбірае ёй характар якога-небудзь літаратурнага мастацтва ды зводзіць яе да ролі ніжэйшае катэгорыі публіцыстыкі й партыйнае агіткі.

Чацьверты пленум абсалютна ня меў характару творчай пісьменьніцкай нарады, ня быў трыбунай выказваньняў хоць і асьцярожных паглядаў пісьменьнікаў аб літаратурным мастацтве. Наадварот, ён насіў характар суровага партыйнага інструктажу пісьменьнікам, зробленым галоўнымі прамоўцамі — Броўкам, Шамякінам і, напасьледак, сакратаром ЦК КП Беларусі Гарбуновам. Уся-ж пісьменьніцкая маса аставалася пасыўнай, бо ў дыскусіі выступіла роўным лікам усяго толькі адзінаццаць чалавек.

Ст. Крушыніч

«Гістарычная» ацэна Вугорскай рэвалюцыі

(Заканчэньне зь 1-ай бачыны)

йснаваньне ў Вугоршчыне арганізаванай антысавецкай апазыцыі. За вугорскія здарэньні ўся віна зваьлвалася на так званую «вонкавую дывэрсію імпэрыялістых.». Незадаваленьне вугорскага народу сацыялістычным ладам гэты друк выясьняў наяўнасьцяй сталінскіх мэтадаў у партыйным кіраўніцтве гаспадарствам. У разгляданым артыкуле ўсё выходзіць наадварот; адкрыцьцё арганізаванаи антысавецкай групы ў нутры партыі на чале з Імрэ Надзям, карэньні якой ўваходзяць у глыбіню гісторыі, закранаючы прафэсуру, эканамістых, пісьменьнікаў і моладзь, галоўным чынам студэнцкую моладзь, закрывае сабой ролю ў вугорскіх здарэньнях гэтай «ідэялягічнай дывэрсіі заходніх імпэрыялістых».

Згодна цьверджаньняў аўтараў артыкулу, Імрэ Надзь быў галоўным загаворшчыкам капіталістычнай рэстаўрацыі ў краіне. Будучы сталым ворагам працоўнага клясу й сацыялістычнага будаўніцтва, ён быццам заўсёды прапанаваў наступныя антымарксістоўскія ідэі, затраўляючы імі вугорскае грамадзтва:

а) адмаўляў дыктатуру пралетарыяту, разумеючы пад гэтай дыктатурай ня як саюз пралетарыяту і сялянства пад кіраўніцтвам пралетарыяту, але як больш пашыраны саюз, улучаючы сюды інтэлігенцыю, дробную буржуазію й іншыя непралетарскія элемэнты. Адсюль ягоная канцэпцыя пра «народнае адзінства» ,пра «непадзельнасьць вугорскай нацыянальнай культуры»;

б) адмаўляў здольнасьць рэвалюцыйнай партыі (камуністычнай) працоўнае клясы зарганізаваць усю працоўную масу краіны й павесьці яе шляхам сацыялістычнага будаўніцтва. Гэтым самым ён адмаўляў кіраўнічую ролю партыі наагул;

в) ігнараваў кіраўнічую ролю пралетарыяту ў сацыялістычнай перабудове вёскі, сьцьвярджаючы пры гэтым, што сялянства павінна прытрымоўвацца сваіх собскіх паглядаў і не салідарызавацца з пралетарыятам;

г) выступаў супраць сацыялістычнай перабудовы сельскай гаспадаркі, падтрымоўваючы пры гэтым выхад сялянства з вытворчых каапэратываў;

д) падтрымоўваў прынцыпы беспартыйнасьці літаратуры і ўсіх грамадзкіх навукаў ;

ж) прапагаваў ідэю «нацыянальнага камунізму» й наагул вугорскага буржуазнага нацыяналізму.

Апрача гэтага Надзь і ягоная група абвінавачваюцца ў імкненьнях стварыць у цэнтры Эўропы «выгадныя для імпэрыялістых абставіны нацягнутасьці й канфліктаў». Гэтая антысавецкая група быццам праз доўгі час сьведама й плянава разбурала шэрагі партыі, воргны й урады дыктатуры пралетарыяту. падкопвала давер да сацыялістычнай ідэялёгіі. У 1956 годзе яна сьведама й плянава падрыхтавала ліквідацыю сацыялістычнага ладу ў краіне. Яна арганізавала сваю палітычную армію, і ў поўнай згодзе з «заходнімі імпэрыялістымі» і другімі нутранымі «контррэвалюцыйнымі» сіламі распрацавала стратэгію й тактыку сваіх антысавецкіх дзеяньняў.

Такім чынам паўстае сумлеў: якую ролю магла адыйграць у вугорскіх здарэньнях гэтая «вонкавая ідэялягічная дывэрсія»?

У пытаньнях «калягіяльнага» партыйнага кіраўніцтва, сацыялістычнай легальнасьці й «дэсталінізацыі» таксама справа павернутая на 180 градусаў. Аўтары артыкулу проста шкадуюць, чаму гэтая «апартуністычная» група Надзя-Лашонца ня была зьнішчаная органамі дзяржаўнай бясьпекі яшчэ ў пачатку ейнага нараджэньня. Пасьля гэтае апэрацыі ў краіне ўсё было-б добра, бо гэтая група «вынесла на вуліцу крытыку паасобных памылак папярэдніх кіраўнікоў партыі й дзяржавы, садзейнічаючы гэтым самым разьвіцьцю антысавецкіх і антыпартыйных выступаў». Высоўваючы-ж патрабаваньне пра «дэсталінізацыю», яна імкнулася аслабіць уплыў камуністычнай партыі ў народзе.

Цікавыя таксама адносіны аўтараў артыкулу да гісторыі вугорскай нацыянальнай рэвалюцыі 1848 году. Яны не задаволены тым фактам, што падчас рэвалюцыі 1956 году вугорскі народ зьвяртаўся да прыкладу нацыянальнай рэвалюцыі мінулага стагодзьдзя. Аўтары артыкулу высоўваюць зьдзіўляючы закід: «ня ўжо ня ведама, — пытаюцца яны, — што рэвалюцыя 1848 году ў Вугоршчыне была буржуазнай рэвалюцыяй, якая ў выпадку перамогі магла-б адкрыць шлях разьвіцьцю капіталізму? Цікавае параўнаньне ў гістарычным разрэзе: Вугорцам ня можна зьвяртацца да прыкладу нацыянальнай рэвалюцыі толькі таму, што гэтая рэвалюцыя была «буржуазнай» ці магла прывесьці да «капіталізму» ў краіне. Паўстае пытаньне, што-ж мае агульнага нацыянальнае пытаньне з сацыяльнай сыстэмай гаспадарства, а падругое, няўжо згоднае сужыцьцё з аўстрыйскім каляніялізмам забясьпечвала лепшы сацыяльны лад. чымся капіталістычны, ці Вугорцы, закрэсьліваючы старонкі свае нацыянальнае гісторыі, павінны былі праслаўляць каляніяльную палітыку Аўстрыі? Няйначай, бо Вугорцы абвінавачваюцца яшчэ й у тым, што яны зьвярнуліся да прыкладу рэвалюцыі 1848 году, якая разьвівалася пад «нацыяналістычнымі» лёзунгамі і лёзунгамі вугорскага шавінізму, які ігнараваў імкненьні нацыянальных меншасьцяў. Ці не захоўваецца ў гэтым імкненьне апраўдаць удзел расейскай арміі ў здушэньні вугорскай нацыянальнай рэвалюцыі 1848 году, як апраўдоўваецца цяпер удзел савецкай арміі ў здушэньні падобнай рэвалюцыі 1956 году?

Супярэчнасьці, выказаныя ў справе вугорскай рэвалюцыі 1956 году Мікітам Хрушчовам і савецкай гістарычнай навукай, відавочныя.

П. Залужны

Пра Уладзімера Хадыку

Ст. Крушыніч у артыкуле «Рэгабілітацыя Ўладзімера Дубоўкі» на аснове таго, што Ўладзімер Хадыка рэгабілітаваны й «адноўлены ў правох сябры СП БССР» прыходзіць да высnаву, што Ул. Хадыка жыве. Ст. Крушыніч паклікаецца на Ант. Адамовіча й на Ю. Віцьбіча, што яны прытрымліваюцца вэрсіі быццам Хадыка памёр і што такое «пераконаньне панавала ў вольным сьвеце».

Дык я хачу паўтарыць тое, што было напісана мною вясной 1942 г. яшчэ дома ў менскай беларускай прэсе.

Вестку аб сьмерці Ул. Хадыкі прынёс на Бацькаўшчыну ня хто іншы як я — аўтар гэтых радкоў. Мы перазімавалі зіму 1937 году й пачатак 1938 году ў лягеры Новая Іванаўка, 70 кілямэтраў на поўдзень ад гор. Марыінску, у Сібіры.

У гэтым лягеры былі: Ул. Хадыка, Алесь Звонак, Сяргей Знаёмы, Сымон Баранавых, Барыс Мікуліч, Шушкевіч, М. Сяднёў, Тодар Лебяда, Апанас Куляшоў, Кастусь Суднік, Хама Марцыновіч, на Цэнтральнай быў Каплеўскі.

25 траўня 1938 году некаторых з нас накіравалі этапам на Калыму. Сюды папалі: Алесь Звонак, Сяргей Знаёмы, Масей Сяднёў і інш. Ул. Хадыка, Тодар Лебяда, Апанас Куляшоў і іншыя засталіся ў Новай Іванаўцы.

Ад г. Марыінску да Ўладывастоку мне давялося ехаць сумесна з Алесем Звонакам. Спалі мы разам, бо ўдалося захапіць ніжнія нары, і так мы зь ім не разлучаліся ўсю дарогу. Шмат аб чым давялося мне гутарыць з А. Звонакам. Памятаю ён мне чытаў верш «Слупы гудуць» Ул. Хадыкі.

У Новай Іванаўцы А. Звонак, Шушкевіч, Сяргей Знаёмы працавалі ў брыгадзе нейкага Андрыяна. Разам зь імі працаваў нехта Маеўскі — Беларус з Гомельшчыны.

У чэрвені 1940 г., калі мяне вязьлі з Калымы назад у менскую турму, я выпадкова сустрэў Маеўскага. Мы хутка адзін другога пазналі. Я пачаў распытваць у Маеўскага навіны. Ён мне расказаў, што хутка пасьля нашага ад'езду іх многіх сабралі на іншы этап і накіравалі да Байкалу. Разам з Маеўскім у гэтым самым этапе быў і Ул. Хадыка. Працавалі яны на пабудове чыгункі. Вось амаль даслоўна, што сказаў Маеўскі: «12 траўня 1940 г. выйшлі на працу. Раскопвалі гару. Вялікі камень скаціўся зь верху (Хадыка не пасьпеў з прычы-

(Заканчэньне на 3-яй бачыне)

Я. Станкевіч

На баках[1] „Успамінаў“ В. Рагулі[2]

Лацінская прыказка кажа: „De mortuis aut bene aut nihil“. Тое-ж маем у прыказках беларускіх: «Пра нябожчыкаў валей маўчаць»; «Што зямлёю пакрыта, няхай будзе забыта». Гэта, адылі, бяссумлеву тарнуецца толькі да дачыненьняў прыватных, асабістых. У дачыненьнях грамадзкіх, нацыянальных і палітычных яно ня можа быць тарнавана, бо, калі-б і тут тарнаваць, дык немагчыма было-б ведаць праўдзівую гісторыю, а яна-ж — вучыцелька жыцьця.

«Успаміны» Рагулевы можна падзяліць на дзьве часьці — на ўспаміны пра самога сябе і на ўспаміны пра здарэньні і іншых людзей.

Сваім жыцьцяпісам Рагуля назваў тое, што ён сказаў пра сябе на дзьвюх з гакам бачынах (бач. 9—11). Зь іх чытачы даведаліся, што ён скончыў у 1898 г. Вучыцельскі сэмінар у Маладзечне, у 1906 г. Вучыцельскі інстытут у Вільні, і ў 1922 г. быў абраны паслом на сойм. Дадам, што ў 1944 г. эміграваў на Захад. Гэткім парадкам ягонае самастойнае жыцьцё ў Бацькаўшчыне трывала 46 год (ад сканчэньня Вучыцельскага сэмінара ў 1898 г. да эміграваньня ў 1944 г.). Гэтыя 46 год рэзка дзеляцца на дзьве часьці, паміж каторымі граніцаю была восень 1922 г., калі была выстаўлена ягоная кандыдатура ў паслы на сойм.

Першай пары прысьвечана ў «Успамінах» 9 бач. (2 бачыны «Біяграфіі» і каля сямёх бачынаў дальшага зьместу, таксама ў ладнай меры аўтабіяграфічнага). Другой пары прысьвечана ў бальшыні засталая часьць «Успамінаў» (117 бач.). Рагуля, як бачым, скупы на апісаньне свайго жыцьця ў першай пары. Тут я яго магу дапоўніць.

У маю-чырвеню 1917 г., карыстаючыся з таго, што «стары рэжым» разваліўся, я самадумам пакінуў запасны полк у Казані, у каторым служыў, і на месяц з гакам прыехаў да Беларусі. Быў у Магілеве, Воршы, Жлобіне, Гомелі і галоўна ў Менску. Між іншага, у Менску я меў чытаць пра Беларусь у Магілёўскай брыгадзе запасных. Было гэта наконадні Вучыцельскага зьезду ў Менску. Я пасуліў брыгадзе пасланць прадстаўнікоў дзеля прывітаньня зьезду. Яны згадзіліся й выбралі дзеля гэтага трох чалавек, у тым ліку й мяне. Адначасна на маё пасуленьне брыгада прыняла пастанову, у каторай дамагалася перавядзеньня на беларускую мову ўсіх школаў у Беларусі. Ад імені дэлегацыі, а, значыцца, і брыгады, зьезд вітаў я. Прачытаўшы пастанову брыгады, я далей разьвіваў пажаданьні, каторыя былі дамаганьнямі беларускага адраджэнскага руху. Супроць гэтага на зьезьдзе ўзьнялася бура, мяне перарывалі, крычэлі, я мусіў задзержавацца з прамоваю і тады тэндэнцыйны старшыня зьезду даваў слова іншым супроць мяне, каб зрабіць пажаданы сабе настрой. Адным із гэтых іншых ды найкрыклівейшым быў Васіль Рагуля, што быў тады ваенным урааднікам. Ён із передрукам Статуту Літоўскага 1588 г. у руках даводзіў, што ніякіх Беларусаў ня было й няма. бо вось у Статуце кажацца, што «Пісар земскі маець па-руску, літарамі й словы рускімі ўсе лісты, выпісы й позвы пісаці, а ня іншым языком і словы». Я такога прыйма на зьезьдзе не спалохаўся, і калі мой праціўнік-русыфікатар перастаў гаварыць, я прамаўляў далей. Тады было пастаўлена пасуленьне ня даць мне далей гаварыць, што й было прынята бальшынёю зьезду. Пасьля гэтага я вёў у працягу ўсяго зьезду супярэчкі з асобнымі ўдзельнікамі й групкамі зьезду.

Удзельнікі зьезду з малымі вынятнамі былі Беларусы. Іхнае варожае дачыненьне да справы свайго народу выясьняецца іхным маскоўскім узгадаваньнем. Найменей тры гады хлапца або дзяўчо русыфікавалі, ды бязь ніякага супроцьдзеяньня, у пачатнай школе, пасьлей чатыры гады ўзмоцнена русыфікавалі ў Вучыцельскім сэмінару, дзе вучні жылі ў бурсе, а хто лучыў, як Рагуля, у Вучыцельскі інстытут, дык і там. Ды із невялічкімі вынияткамі беларускае (з пахаджэньня) вучыцельства як звычайных пачатных школаў, так і вышшых пачатных школаў было абмаскалена; гэта былі запраўдныя янычары. Але, з другога боку, вучыцялі ўсіх пачатных школаў у Беларусі былі беспасярэднімі расткамі беларускага этнаграфічнага карэньня, каторым было галоўна сялянства; дзеля таго пры дальшым развою руху ім адчыняліся вочы, і яны, узноў з малымі вынияткамі, усьвядоміліся.

Калі я зьвярнуўся зь Беларусі назад да свайго запаснога палку, дык там ужо было ўданьне мяне, падпісанае групкай удзельнікаў Вучыцельскага зьезду — вучыцялямі, ахвіцэрамі і ваенным ураднікам Рагуляю. У ўданьню казалася, што я не паступаў на зьезьдзе «как подобает русскому офицеру», што «оскорбительно выражался о русском народе», што, «проявил себя от'явленным врагом России». Уданьне было адрысавана спаўняючаму камітэту палку, у каторым вялікую бальшыню складалі жаўнеры. Абвінавачаньне канчалася пасуленьнем «обезвредить» Станкевіча «путем изоляции», зн. арыштаваць. Як я ўжо казаў, у калюарах Вучыцельскага зьезду я спрачаўся зь непрыяцелямі Беларусаў. Супярэчкі з абодвых бакоў далёка не заўсёды былі ў ветлай хорме. Вычуць у мяне сымпатыі да Расеі нельга было, быў я й ворагам Расеі, але гэтага на зьезьдзе не казаў, а з найбольшых дамаганьняў беларускіх, як усе тады, выстаўляў толькі дамаганьне тэрытарыяльнай аўтаноміі Беларусі. Значыцца, вінавачаньнікі чыталі ў думках. У прыведзеных імі прыкладах часьць была праўдзівая, а другая часьць непраўдзівая, выдуманая.

Абвінавачаньне адказвала настроям этнаграфічна-расейскай часьці жаўнераў, што праявіліся зараз па выбуху рэвалюцыі. У войску расейскім да рэвалюцыі із жаўнерамі абходзіліся, як із статкам, і яны ня важыліся праяўляць свае непрыязні да ахвіцэра якога-б паходжаньня ён ня быў, хоць-бы й нямецкага ў часе вайны зь Немцамі. З рэвалюцыяй дачыненьні зьмяніліся. Жаўнеры Расейцы пачалі яўна няпрыязна ставіцца да ахвіцэраў не Расейцаў. Пазнавалі іх паводля прозьвішчаў. У нацыянальнасьці не Расейцаў яны не разьбіраліся; пры меншай няпрыязьні звалі ўсіх бяз розьніцы Палякамі, пры большай — Немцамі. Камандуючым войскамі Казанскай ваеннай акругі быў Паляк гэн. Сандэцкі, дзівак і садысты ў дачыненьню да прапаршчыкаў. Па выбуху рэвалюцыі жаўнеры Расейцы на сваіх вечах вельмі ганілі яго, галоўна з тае прычыны, што ён — Паляк. Сандэцкі мусіў апраўдавацца ў друку, ён пісаў, што ягоны бацька быў Паляк, адтуль у яго польскае прозьвішча, а што маці ягоная Расейка і сам ён Расеец. Гэта, адылі, не памагло, і агітацыя супроць Сандэцкага скончылася тым, што жаўнеры Расейцы яго цягалі па вуліцы й білі.

Расейская народная непрыязьнь праяўлялася ня толькі да ахвіцэраў не Расейцаў, але й да ўсяго нерасейскага. Улетку 1917 г. у нашым палку зладзілі народны тэатральны паказ. Кажная нацыянальная група дала сцэнку із свайго фальклёру або штосьць блізкае да фальклёру. Была й расейская сцэна, і яна была найніжшай і запраўды нізкой інтэлектуальнай і маральнай роўні. Была гэта сцэна, дзе дзевяць «парней» уганяюцца за «Машей», каторая ў канцы аддае сваю любоў таму зь іх, каторы падараваў ёй «красненький платочек». Пасьля гэтага паказу жаўнеры Расейцы досыць войстра выказвалі сваё незадаваленьне, але ня дзеля таго, што была згуляна такая расейская сцэнка, а дзеля таго, што былі гульні й нерасейскія.

Пры падобных настроях менаванае абвінавачаньне магло блага скончыцца. Яно адылі не дапяла свае мэты. У спаўняючым камітэце палку былі ня толькі Расейцы, але й іншыя нацыянальнасьці, у тым ліку й Беларусы. Старшынёю камітэту быў прапаршчык Расеец (прозьвішча ня помню, здаецца Самойлаў). Ён уганяўся за дачкою аднаго ўцекача Беларуса, і, апрача палку, я зь ім сустракаўся ў беларускіх уцекачоў; дык мы добра зналіся. Ён на пленуме камітэту выясьніў справу так, што гэта адумысловае нацыянальнае пытаньне, і яно не належа да камітэту. Так абвінавачаньне й адкінулі.

Рагуля, як бачым, уважаў сябе за «истинно-русского». Вучачы, да 1920 г., у школах у Беларусі, ён быў русыфікатарам. Няма дзіва, што яму прыяў і памагаў у русыфікацыйнай дзейнасьці «земскі начальнік» Ілавайскі, пра што Рагуля ня вытрымаў і ўспомніў у сваіх «Успамінах» (бач. 9). Такім застаўся Рагуля аж да выстаўленьня ягонае канды-

Рэха Сакавіковае гадавіны

25-га Сакавіка ў Мадрыдзе

Сьвяткаваньне нашага нацыянальнага сьвята ў Мадрыдзе было праведзена як і заўсёды — скромна, але належна, згодна існуючых магчымасьцяў.

З гэтае нагоды а. Сэгундо Бэніто адслужыў у калежы сьв. Якуба ўрачыстую Багаслужбу.

Вечарам ад гадз. 17.30 да 18.00 праз Гішпанскае Нацыянальнае Радыё перадавалася адмысловая радыяперадача ў беларускай мове. У праграму гэтай аўдыцыі ўвайшлі: Маніфэст Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, рэфэрат «Да гісторыі бальшавізму ў Беларусі», рэлігійны гімн «Магутны Божа», марш «Пагоня» і беларускі нацыянальны гімн.

40-й гадавіне абвешчаньня незалежнасьці Беларусі пасьвяцілі шмат месца іншыя ўсходняэўрапэйскія сэкцыі Гішпанскага Нацыянальнага Радыя і, амаль усю сваю радыяперадачу — Славакі, якія перадалі адумыслова напісаны д-р Ё. Цекэрам артыкул «Змаганьне Беларускага Народу за свободу» (гэты артыкул друкуем на іншым месцы — Рэд.).

З нагоды Сакавіковага сьвята Дырэкцыя Гішпанскага Нацыянальнага Радыя пашырыла ў сваім Бюлетэні адмысловы палітычны камэнтар пад загалоўкам «40-я гадавіна абвешчаньня незалежнасьці Беларусі».

У гэтым абшырным камэнтары, між іншым, гаворыцца: «Дзень 25-га сакавіка ёсьць вялікім днём для беларускага народу, бо ў гэты дзень у 1918 годзе, пасьля 125-гадовага паняволеньня, Рада БНР абвесьціла вольную й незалежную Веларускую Дзяржаву».

Зрабіўшы кароткі агляд падзеяў зьвязаных з тварэньнем бальшавікамі БССР і прадставіўшы сытуацыю на Беларусі ў першых гадох бальшавіцкае дыктатуры, камэнтар сьцьвярджае, што хуткі рост беларускага нацыянальнага незалежніцкага руху ды збройныя паўстаньні супраць акупанта змусілі Маскву радыкальна перагледзець сваю нацыянальную палітыку, у выніку чаго й былі зробленыя два ўзбуйненьні БССР, уведзеная г. зв. беларусізацыя. Створаныя больш спрыяльныя ўмовы для разьвіцьця беларускае нацыянальнае культуры ўзмоцнілі непахіснае імкненьне беларускага народу ўнезалежніцца ад Масквы й стварыць запраўды незалежную беларускую дзяржаву.

Далей у камэнтары прысьвячаецца значная ўвага чырвонай рэакцыі ды пералічаюцца страты, нанесеныя бальшавікамі беларускаму народу.

«Аднак, — сьцьвярджае ў канцы камэнтар, — ня гледзячы на так крывавыя перасьледваньні бальшавізм ня змог зьнішчыць народнае душы, глыбокае хрысьціянскае веры беларускага народу, ані ягоных імкненьняў да волі й паўніні людзкога жыцьця. Падзеі, што мелі месца ў пасьля-сталінскі пэрыяд — хваляваньне сярод інтэлігенцыі, пісьменьнікаў, моладзі й сялян, адважныя пратэсты студэнтаў і настаўнікаў супраць русыфікацыі — паказваюць на факт, што беларускі народ не заламаўся, што дух супраціву ўзмацняецца з кажным днём і што Масква змушаная адступіць ад сваіх намераў поўнага зьняволеньня беларускага народу».

Гішпанскае радыё ў сваёй нацыянальнай праграме «Гадзіна апошніх актуальнасьцяў», што рэтрансьмітуецца ўсімі гішпанскімі радыястанцыямі, падало зьмястоўную зацемку аб нашым нацыянальным сьвяце й аб змаганьні беларускага народу за сваю незалежнасьць.

40-й гадавіне абвешчаньня незалежнасьці Беларусі значнае месца прысьвяціла таксама гішпанская прэса. Пад загалоўкамі «Гадавіна незалежнасьці Беларусі» («АВС»), «Беларускае нацыянальнае сьвята» (‚La Vanguardia Espanola'), «Сьвяткаваньне 40-й гадавіны незалежнасьці Беларусі («Madrid»), яна паінфармавала сваіх чытачоў аб нашай бацькаўшчыне й аб зьдзеках бальшавіцкае тыраніі над беларускім народам.

В. Сенкевіч

САКАВІКОВЫЯ ЎГОДКІ Ў ЛЁС АНДЖЭЛЕС

Саракавыя ўгодкі 25 Сакавіка беларуская калёнія ў Лёс Анджэлес адзначала ў нядзелю 30 сакавіка. У гэты дзень Беларусы розных эміграцкіх угрупаваньняў зыйшліся разам як адна сям'я, каб належна ўшанаваць гэтую важную беларускую гістарычную дату.

Да сьвяткаваньня стараліся спрычыніцца ўсе, хто як мог.

Прынагодны рэфэрат на акадэміі прачытаў сп. А. В. Ведамы беларускі паэта сп. К. прадэклямаваў свой верш адмыслова прысьвечаны Сьвяту. Губэрнатар штату Каліфорнія, сп. Найт, прыслаў ад сябе прывітаньне Беларусам з нагоды нацыянальнага сьвята.

Акадэмія закончылася адсьпяваньнем нацыянальнага гімну. Усе чуліся ўсхваляваныя, і ня дзіва — гэта-ж было першае сьвяткаваньне ў Каліфорніі. Пасьля акадэміі адбыўся агульны абед.

Я. А.

У БУЙНЭС АЙРЭС

30 сакавіка мясцовая калёнія сьвяткавала Дзень Незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі.

Айцец Вячорка адслужыў з гэтае нагоды ў праваслаўнай царкве сьв. Літургію ды Паніхіду па паўшых змагарох за вольную Беларусь.

Пасьля абеду ў сьвятліцы Згуртаваньня Беларусаў у Аргэнтыне адбылася акадэмія. Абшырны даклад аб Акце 25 Сакавіка й падзеях зьвязаных зь ім зрабіў сп. П. Вячорка.

Афіцыяльная частка закончылася беларускім нацыянальным гімнам, пасьля чаго прысутныя доўгі час яшчэ заставаліся ў сьвятліцы, слухаючы беларускія песьні з плітак.

М. Л.

Беларускі танцавальны гурток ньюёрскага аддзелу ЗБМА на тэлевізыйным выступе ў Нью-Ёрку

Зьлева направа сядзяць: А. Орса (кіраўнік танцавальнага гуртка), Э. Гронэт (кіраўнік тэлевізіі), М. Казьлякоўскі (кіраўнік ньюёрскага аддзелу ЗБМ); зьлева направа стаяць: А. Каваль, П. Груцько, А. Александровіч, Э. Відмід, В. Паланевіч, Н. Каваль, Н. Каваль, О. Мельяновіч, А. Лысюк, Л. Рудзінскі. Фото: Я. Пазьняка. (Гл. зацемку: «Танцавальная група ЗБМА ў Нью-Ёрку»).

Да сьвяткаваньня ў Канадзе

БЕЛАРУСКІЯ РАДЫЯПЕРАДАЧЫ З НАГОДЫ 40-Х УГОДКАЎ 25 САКАВІКА

З нагоды 40-х угодкаў Акту 25 Сакавіка стараньнямі З.Б.К. былі наладжаныя наступныя паўгадзінныя радыяперадачы:

1. У пятніцу, 21 сакавіка г.г. а 9-ай гадз. увечары праз трансканадыйскую сетку СіБіСі-СіБіЭл (на хвалі 740) з Таронта, і была чутная па ўсёй Канадзе;
2. У панядзялак, 24 сакавіка г. г. а гадз. 7-ай увеч. на хвалі 680 праз радыястанцыю СіЭйчЭлОў з Сэнт Томас, каля Лёндану (Ант.);
3. У нядзелю, 30 сакавіка г. г. а гадз. 4-ай п. п. на хвалі 900 праз радыястанцыю СіЭйчЭнОў із Садбуры (Ант.).

Ведамая радыякамэнтатарка Эдыт Гайдэр з радыё СіЭйчЭмЭл у Гамільтоне (Ант.) у сваім камэнтары у ангельскай мове у дзень 25 сакавіка паінфармавала сваіх слухачоў, з нагоды сьвята, аб Дню Беларускай Незалежнасьці разам зь гістарычнымі данымі ды з найлепшымі пажаданьнямі ў справе вызваленьня.

Украінская радыястанцыя Шарвана у Бафалё, ЗША, таксама вітала Беларусаў праз этэр, з нагоды 40-х угодкаў Акту 25 Сакавіка, у сваім камэнтары ды перaслала, ў асобе праф. Сагана, ад імя Украінцаў свае пажаданьні з прывітаньнямі ўсяму Беларускаму Народу.

(А. М.)

ІНШАМОЎНАЯ ПРЭСА АБ 40-Х УГОДКАХ АКТУ 25 САКАВІКА

У сувязі з 40-мі угодкамі абвешчаньня Беларусі вольнай і незалежнай дзяржавай Актам 25 Сакавіка, а таксама ў сувязі з адзначаньнем гэтага вялікага нацыянальнага сьвята Згуртаваньнем Беларусаў Канады ў нядзелю 23 сакавіка ў Таронта, наступныя іншамоўныя газэты зьмясьцілі вялікія артыкулы або зацемкі пра змаганьне Беларускага Народу за сваю незалежнасьць ды аб праграме сьвяткаваньня:

1. Канадзка-польская газэта «Зьвёнзковец», № 12 за 22 сакавіка г. г. у сваім вялікім артыкуле пад. наз. «Неподлегла Бялорусь»;
2. Канадзка-украінская газэта «Вільне Слово», № 13 ад 29 сакавіка, у сваім вялікім артыкуле пад. наз. «25 сакавіка 1918 року»;
3. Канадзка-чэская газэта «Новы Домов» № 12 і 14 ад 22 сакавіка і 5 красавіка інфармавалі аб праграме сьвяткаваньня Ўгодкаў;
4. Канадзка-літоўская газэта «Тэвішкэс Жібураі», № 13 ад 27 сакавіка, інфармацыі аб сьвяткаваньні Ўгодкаў;

Таронцкая газэта «Тзэ Тэлеграм», ад 24 сакав., інфармацыі аб сьвяткаваньні;

6. Таронцкая газэта «Торонто Дэйлі Стар», ад 24 сакав., інфармацыі аб Акадэміі ЗБК з цытатай слоў Прэзыдэнта Рады БНР — М. Абрамчыка;
7. Таронцкая газэта «Глоўб энд Мэйл», ад 24 сакав., інфармацыі аб Акадэміі разам з цытатай слоў сп. Прэзыдэнта.

(А. М.)

ХРЫСЬЦІЯНСКІ ЎЧЫНАК

Калі сябры Ашаўскага й Таронцкага аддзелаў ЗБК даведаліся ў нядзелю, 30 сакавіка, аб цяжкой страце сям'і сябры Адама Тарасевіча з Ашавы (пасьля доўгай і цяжкай хваробы жонка й маці 2 дзяцей — Шура Тарасевіч адыйшла ў вечнасьць 30. 3. 58 г.), якая находзіцца ў даволі цяжкай сытуацыі, то адразу-ж кажны разумеў, што тут — неабходная фінансавая дапамога.

За кароткі час сяброўкі й сябры Ашавы сабралі 49 дал., а праз пару дзён пазьней тое самае зрабілі і Таронцкія сябры, сабраўшы гэткім чынам 85 дал. Сп. А. Тарасевіч шчыра дзякваў за дапамогу й за тое, што яго не забылі ў бядзе.

(А. М.)

Пра Уладзімера Хадыку

(Заканчэньне з 2-ой бачыны)

ны слабасьці адскочыць) і пахаваў пад сабою Хадыку. Ні слова не прамовіў. Я яго там пахаваў і на магіле паставіў драўляны крыж...» Гэта сумная навіна мяне глыбака кранула. Толькі вясною 1942 году Бацькаўшчына даведалася гэтую навіну. Вось зь якой крыніцы чэрпаў матар'ял і Ант. Адамовіч і Ю. Віцьбіч. Ня хочацца верыць, што Маеўскі хлусіў, бо ў гэтым ня было ніякай патрэбы, а тым больш, што ён адзіны быў жывым сьветкам трагічнай сьмерці паэты. Наадварот, Маеўскі, як хрысьціянін, падчыркнуў, што ён на яго магіле паставіў крыж. Нельга было не паверыць гэтаму чалавеку. Аб такіх рэчах зьняволеныя ня хлусяць.

Я не настойваю на тым, каб пахаваць паэту. Калі толькі Ул. Хадыка ў запраўднасьці жыве й піша, дык ён за гэта прабачыць і лягенда аб ягонай сьмерці адпадае сама сабою. Калі-ж Ул. Хадыкі няма ў жывых, дык мы, Беларусы, ў 18-ую гадавіну ягонай сьмерці павінны ўшанаваць ягоную памяць 12 траўня — дзень яго трагічнай сьмерці.

Ул. Клішэвіч

7 красавіка 1958.
Каліфорнія.

датуры ў сойм увосень 1922 г. Нельга паверыць таму, што ён у 1922 г. быў толькі «русафіл» (б. 19) і хацеў фэдэрацыі з Расеяй (б. 20). Сам ён у «Ўспамінах» нічагусенькі ня кажа пра зьмену ў сваіх нацыянальных паглядах аж да выбараў у сойм у 1922 г. Як мы бачылі, Рагуля ў «Успамінах» абмінае няпрыемныя мамэнты із свае русыфікатарскае пары. Праўда была Антона Луцкевіча, каторы ўважаў Рагулю «за заядлага маскаля» (б. 22).

Пералом у нацыянальных паглядах Рагулі стаўся з вызначэньнем ягонае кандыдатуры за пасла на сойм увосень 1922 г. Ён сам гэты пералом прызнае на бач. 32, хоць паказвае яго ў хорме не такой рэзкай, як было запраўды. Ён не падае прычынаў гэтага пераломy, але й так яны ясныя. Ён 24 гады свайго жыцьця аддаў на русыфікацыю Беларусі і мог, наапошку, на свае вочы і на сваёй скуры пераканацца, што гэта прынесла толькі шкоду народу і яму самому. І вось у часіну найбольшай галіты, калі ён, ня прывыкшы, мусіў гаспадарыць на недастатнай лапінцы запушчанай зямлі, ня маючы нат за што купіць ботаў, беларускі рух яму, без усякае заслугі зь ягонага боку, пасуліў мандат на сойм, а тым самым і вызваленьне з гора. Гэта мусіла зрабіць даймо, і з гэтае часіны Рагуля ляяльны да беларускае справы, сьвядомы Беларус і нат незалежнік[3].

Але русафілам Рагуля заставаўся й пасьлей. Ані ў жыцьцю па 1922 г., ані ў сваіх «Успамінах» ён ня выступае супроць Расейцаў; тымчасам ня толькі ў БССР і ў землях беларускіх РСФСР Расейцы панавалі над Беларусамі і перасьледвалі Беларусаў, але нат у Беларусі Заходняй, зн. пад польскай уладаю, расейскія эмігранты й абруселыя Беларусы вельмі шкодзілі беларускаму народу. Імі польскія ўлады карысталіся дзеля запыняньня беларускага руху і перашкаджаньня Беларусам у іхнай нацыянальнай дзеяльнасьці. Сьведама на шкоду Беларусам Польшча кансэрвавала русыфікацыйную спадчыну ў Заходняй Беларусі. Рагуля сам прызнаецца, што, будучы беларускім пасломі, ён «быў прыхільнікам Усходу» (б. 54). У сваёй надрукаванай у «Ўспамінах» прамове ў сойме 25 чырвеня 1925 г. Рагуля аж сем разоў мянуе Расейцаў, баронячы іх.

Рагуля піша: «Грунт для буйнога росту Грамады быў старанна прыгатаваны. Яго прыгатаваў ня хто іншы, як я (Рагуля — Я. С.), спачатку передвыбарчаю агітацыяй, пазьней пасольскаю» (б. 72). Гэта манія вялічча. Выстаўлены кандыдатам за пасла на сойм, Рагуля агітаваў толькі ў Наваградзкім павеце (гл. бб. 24—28 «Успамінаў»). Таксама, будучы пасломі, ён выступаў толькі ў павеце Наваградзкім. Пры гэтым, Грамада ня меней разьвівалася ў іншых паветах гэтае акругі[4]) і ў іншых беларускіх ваяводзтвах. Грунт пад Грамаду прыгатаваў беларускі адраджэнскі рух, таксама польская палітыка сваім перасьледваньнем Беларусаў, меней бальшавіцкая прапаганда і вельмі малое значэньне ў гэтай прыгатове меў Рагуля, дый то толькі ў Наваградзкім павеце.

Беларускі адраджэнскі рух выцягнуў і самога Рагулю з маскоўскага сьмярдзючага балота, ды ня толькі выцягнуў, але й дзяржаў яго на беларускім становішчу. Пакуль ён, жывучы ў краю, быў моцна зьвязаны зь людзьмі гэтага руху, патуль ён быў з гледзішча нацыянальна-ідэялягічнага болей-меней добры; з аслабленьнем гэтага зьвязку на эміграцыі і Рагуля нацыянальна аслаб, калі не сказаць болей. Р. Астроўскага Рагуля добра знаў як чалавека бязыдэйнага й шкоднага. Ён ведае, што Р. Астроўскі, будучы дырэктарам беларускае гімназіі ў Вільні, дзейна разводзіў там камсамол, а потым, пайшоўшы на службу да Палякаў, гэны камсамол «выкарчоўваў», як кажа Рагуля (б. 80). Карчаваньне адбывалася звальняньнем вучняў зь гімназіі і арыштамі іх (там-жа). Рагуля падае ў «Успамінах», «што па ліквідацыі Грамады, Астроўскі із жонкаю вымагалі (і пэўне вымаглі — Я. С.) вярнуць ім зь Беларускага Банку 1160 дал., каторыя былі на іхныя імёны фікцыйна запісаныя»[5]). І вось, ведаючы, хто такі Астроўскі, Рагуля на эміграцыі ў Нямеччыне, калі ня зусім быў у русафільска-русыфікатарскім зарубежжу, дык быў із ім і із стаячым на яго чале Астроўскім у ладнай меры. Ён-жа тады, разам із сваім «сябрам» Ю. Сабалеўскім, падпісаў хвальшывае ўданьне амэрыканскім уладам на сяброў беларускага нацыянальнага кірунку.

Рагуля кажа, што ён «пасьля вылучэньня (зь Беларускага Пасольскага Клюбу) Грамады, арганізаваў зь Ярэмічам Сялянскі Саюз з газэтаю «Сялянская Ніва» (б. 32). І толькі, Рагуля, што найменшыя дробязі ўспамінае із свае «дзейнасьці», тут абмежваецца толькі гэтай зацемкаю. Бо нічога болей і нельга было сказаць. «Сялянскі Саюз» Ярэмічаў і Рагуляў быў блізу супоўнай фікцыяй. Да яго належала адно колькі чалавекаў. Ярэміч яго аформіў і здабыў сяродкі на «Сялянскую Ніву», што кароткі час выходзіла. Рагуля блізу нічагусенькі ў гэтым «Саюзе» не рабіў, дый іншыя ў ім нічога не рабілі.

Чытаючы Рагулевы «Ўспаміны» пра самога сябе, у людзей далёкіх ад падзеяў можа зрабіцца даймо, калі не пра дзеяльнасьць ягоную, то прынамся пра дзейнасьць. Трэба памятаваць, адылі, што гэта піша чалавек пра самога сябе і, як мы ўжо бачылі што да прыгатовы грунту пад Грамаду, ён не аб'ектыўны. Канкрэтных, хоць-бы невялічкіх, рэзультатаў свае дзейнасьці ён не падае. Вынятак ёсьцека што да перадвыбарчай агітацыі ўвосень 1922 г. Тут ён карысна выдзяляецца сярод бальшыні іншых кандыдатаў, але ў гэтым ня гэтулькі ягоная заслуга, колькі віна гэнае бальшыні.

Пераходжу да апісаньня Рагулем здарэньняў і асобаў. Агульна мушу зацеміць, што, як гэта бывае ў людзей дробных і драбязьлівых, ён добра памятае найменшыя дробязі, але блытаецца й забываецца што да большых выпадкаў і здарэньняў. Гэтак, прыкладам, разгром Грамады ён адносіць на Каляды 1925 г. (б. 72 і 75), калі запраўды ён адбыўся на год пазьней — Калядамі 1926 г.; тым самым і шмат іншага, зьвязанага з Грамадою, у яго адзначана ранейшым часам.

Знаючы край і асобных людзей, я зусім згаджаюся з Рагуляю, што пры добрай перадвыбарнай працы можна было правесьці ў 1922 г. найменей 24 паслоў на сойм і ўдвая болей, чымся правялі, сэнатараў да сэнату.

Але нельга згадзіцца з тым, што беларускія паслы не маглі быць выбраныя ў пяцёх выбарных акругах (б. 15), каторых было 6 (Беластоцкая, Лідзкая, Наваградзкая, Палеская, Віленская й Сьвянцянская, у каторую ўходзіла й Дзісеншчына). З выняткам Віленскай акругі із спалянізаванай Вільняю і Палескай, дзе, паводля Рагулі, прайшоў Ярэміч жыдоўскімі галасамі, у чатырох засталых былі Беларусы выбраныя і, як добра цьвердзіць Рагуля, былі-б Беларусы выбраныя беларускімі галасамі й на Палесьсі, калі-б там вялася работа.

---

[1]) Слова «бок» у гэтым значэньню (рас. **поле,** поль. **маргінэс)** у цяперашнім нашым друку, здаецца, ужыта тут упяршыню, але даўней яго ў гэтым значэньню Веларусы звычайна ўжывалі. Гэтак Скарына ў перадмове да Псалтыра кажа: «Палажыў ясьмі **на бацэх** некаторыя слова... рускім языком, што каторае (царкоўна-славянскае — Я. С.) слова знамянуець». Даўнейшай хорме мясцовага склону **мн. л. на бацэх** адказуе хорма цяперашная **на бакох.**

[2]) Васіль Рагуля — «Успаміны», Нью-Ёрк, 1957, бач. 127.

[3]) Можа хтось падумаць: калі-б Рагуля, да выбараў на сойм, быў такі, як тут кажацца, дык ягоная кандыдатура не магла-б быць выстаўлена. Нажаль, магла-б. А. Назарэўскі, зусім чужы беларускаму руху, а быў выбраны ад Беларусаў за сэнатара. Яшчэ горш было зь Якавюком, каторы быў чарнасоцецам, дзейным ворагам беларускага народу і застаўся такім уцёкшы да Коўні, дзе служыў у лятувіскай дэфэнзыве і адначасна быў бальшавіцкім агентам. Прычына такіх зьяваў была ў тым, што інтэлігенцыі было мала, дый тыя, што былі, ня знаді адны другіх; ня было арганізацыі пашыранай па ўсім краю.

[4]) Рагуля блытае выбарныя акругі з належачымі да іх паветамі. Да Наваградзкае выбарнае акругі належалі паветы: Наваградзкі, Слонімскі, Баранавіцкі, Нясьвіскі й Стаўпецкі, што сьцьвярджае й Рагуля на б. 20; тымчасам на б. 27 ён чатыры апошнія паветы заве акругамі.

[5]) Бачыны 71 і 72, гл. яшчэ пра Астроўскага на б. 67 і 74—75 «Успамінаў».

(Далей будзе)

Зь беларускага жыцьця

ТАНЦАВАЛЬНАЯ ГРУПА ЗБМА Ў НЬЮ-ЁРКУ

12 красавіка танцавальная група Згуртаваньня Беларускае Моладзі ў Нью-Ёрку выступіла ў папулярнай тэлевізійнай праграме «Вечар полькі» з народным скокам «Крыжачком». Вялікі лік глядачоў гэтае праграмы складаецца із старое беларускае эміграцыі. Кіраўнік ньюёркаўскага аддзелу ЗБМА сб. Міхась Казьлякоўскі, гутарачы пабеларуску, пажадаў усім вясёлых Вялікодных сьвятаў ды запрасіў усіх слухаць беларускія штонядзельныя радыёвыя перадачы ў Нью-Ёрку. Цікавая тэлевізійная праграма была скончаная ўрыўкам народнага скоку «Мікіта».

Беларускія скокі й мова праз тэлевізію былі мілай неспадзеўкай для нашых суродзічаў у Амэрыцы.

☆

Штомесяца ў Бруклінскім Музэі Мастацтва (Нью-Ёрк) ладзяцца паказы народнага мастацтва, арганізоўваныя Школьным Камітэтам Бацькоў пры ўдзеле нацыянальных групаў зь міжнацыянальнае Рады Народных Мастацтваў.

19 кастрычніка сёлета мармуровыя сьцены клясычнае аўдыторыі Музэю чулі й вясёлы рытм беларускіх скокаў.

У праграму ўваходзілі сьпеў і скокі Грэкаў, Украінцаў, Валійцаў і Беларусаў, якіх годна рэпрэзэнтаваў танцавальны гурток нью-ёркаўскага аддзелу ЗБМ пад кіраўніцтвам сяброўкі А. Орсы. Пад акардыён Л. Рудзінскага былі выкананы «Лявоніха», «Мікіта» й «Крыжачок».

В. С.

ЧЫРВОНАЕ ЯЕЧКА

У нядзелю 20 красавіка, у Беларускім Народным Доме ў Нью-Ёрку, стараньнем жаночае сэкцыі БАЗА (старшыня сп-ня М. Станкевічыха) было наладжанае для беларускіх дзетак вялікоднае «чырвонае яечка». У праграме «яечка» была паказаная прыгожая сцэнка зь лялькавага тэатру «Прыгоды Аленкі ў зямлі цудаў», падрыхтаваная сп-няй М. Станкевічыхай пры ўдзеле сп-наў Арсеньневай, Бартулікі й Пазьнячыкі ды сяброў Ю. і В. Станкевічаў. Пасьля спэктаклю адбылася супольная пачостка.

З.

У КЛІЎЛЕНДЗКІХ СПАРТОЎЦАЎ

Хоць яшчэ спартовы сэзон і не зачаўся, але нашы спартоўцы ўжо пачалі займацца. Раз на тыдзень маюць трэнінгі ў залі. Адбыўся агульны сход спартоўцаў, а пасьля — паседжаньне кіраўніцтва, дзе абмяркавалася дзейнасьць на будучыню. На зборцы выбралі кіраўніком валейбольнай дружыны сябру М. Міраеўскага. Дружына мае распачаць змаганьні.

Шахматны гурток разыграе турнір з узнагародамі за тры месцы.

30 травеня футбольная дружына «Пагоня» едзе ў Чыкага, дзе разыграе сяброўскі мэч з украінскай дружынай.

«Пагоня» ўжо разыграла тры мэчы: зь Немцамі выграла 3:1, зь Італьянцамі зрэмісавала 1:1, з Вугорцамі зь Янкстаўн выграла 4:2. Апошнія — чэмпіёны штату Огаё.

(Бюлетэнь ЗБМ)

ПРЫХОД БАПЦ У МЭЛЬБУРНЕ

Вербная нядзеля ў гэтым годзе была ня звычайнай Вербніцай для праваслаўных Беларусаў. У гэты дзень адбыўся 2-г. сход дзеля адкрыцьця прыходу БАПЦ.

Склікаў яго й вёў высокапаважаны а. архім. Мадэст, які коратка паінфармаваў аб значэньні Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы для Беларусаў ды заклікаў усіх вернікаў згуртавацца пры БАПЦ.

На закіды старшыні Мэльбурнскага аддзелу Аб'еднаньня Беларусаў у Аўстраліі ды яшчэ аднаго із сяброў Аб'еднаньня, што быццам БАПЦ ня ёсьць кананічнай, а. Мадэст прывёў рад аргумэнтаў, даводзячы прысутным беспадстаўнасьць падобных закідаў.

Сход пастанавіў адкрыць прыход БАПЦ у Мэльбурне, а. архімандрыт Мадэст даў згоду ачоліць яго. Такім чынам, сёлетняя Вербніца задаволіла колькі-гадовыя мары беларускіх праваслаўных вернікаў у Мэльбурне.

У Вялікую Сыботу, выбраная на ўспомненым сходзе парахвіяльная Управа мела сваё першае паседжаньне, на якім былі падзеленыя функцыі й прыняятыя пастановы, што нармуюць пачаткі жыцьця прыходу.

Энтузіязм вернікаў з прычыны адкрыцьця прыходу БАПЦ — надзвычайны. Усе выразілі гатовасьць матар'яльнай дапамогі, а шматлікія задэкляравалі сыстэматычную тыднёвую складку на патрэбы прыходу. Сям'я сп-тва Борстак, ведамая з ахвярнасьці для беларускае справы, задэклеравала ня толькі тыднёвую складку, але бясплатнае памешканьне для а. архім. Мадэста.

Дапамажы Божа людзям добрае волі ў сьвятой справе.

М. С.

СЬВЯТА ХРЫСТОВАГА УВАСКРОШАНЬНЯ Ў ТАРОНТА (КАНАДА)

Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная Царква імя Сьвятога Кірылы Тураўскага ў Таронта была месцам шматлікіх Вялікодных Службаў Божых, якія адслужыў а. Міхаіл, пры ўдзеле царкоўнага хору пад кіраўніцтвам сп. П. Слаўка, а таксама пры заўсёдным удзеле вялікай колькасьці вернікаў. У пэрыяд ад 4 красавіка да 1-га дня Вялікадня а. Міхаіл адслужыў 8 Багаслужэньняў.

У Вялікую Суботу, а гадз. 11.30 уначы пачалася Ўсяночная Вялікодная Служба Божая пры масавым удзеле вернікаў БАПЦ як мясцовых, так і многіх суседніх гарадоў правінцыі. Хор запраўды прыгожа сьпяваў зь вялікім уменьнем у гэтую ноч Сьвята над Сьвятамі — Уваскрошаньня Хрыстовага. І калі мінула поўнач, а. Міхаіл першым, пасьля шматлікіх «Хрыстос Уваскрос!» — «Запраўды Уваскрос!», пахрыстосаваўся із сп. сп. П. Слаўко, М. Ганько і інш. Сэрца кажнага напоўнілася радасьцяй і вясёласьцяй, бо Хрыстос Уваскрос із мёртвых, сьмерцяй сьмерць паканаў, і тым, што ў грабох жыцьцё дараваў! І мы уваскрэсьнем, уваскрэсьне й Беларусь! І ўсе ў часе перапынку, дадзенага Айцом, хрыстосаваліся міжсобку па прыкладу а. Міхаіла, і як гэта рабілі нашыя дзяды й прадзеды раней.

Сьвятое Эвангельле чыталася Айцом у час Вялікоднай Службы ў беларускай мове, таксама было зачытана Вялікоднае Архіпастырскае Пасланьне Сьвяшчэннага Сабору Япіскапаў БАПЦ на Чужыне. Было паддзена да агульнага ведама, што сп. В. Лабузаў намаляваў прыгожы вялікі абраз Ісуса Хрыста для царквы, а сп. сп. Б-н Я. і Баслык Ф. падаравалі іконкі на Царскія Вароты. Пасьля асьвячэньня пасак, пачалося традыцыйнае разгаўленьне, што было наладжана Парафіяльнай Управаю. Над падрыхтоўкай яго асабліва папрацавалі сп-ня Н. Слаўко й сп. Ф. Баслык. Пад сьпевы Вялікодных песьняў весела прайшоў незаўважна час да позьняе раніцы, славячы Таго. Хто з грабу ўстаў.

Хрыстос Уваскрос! Уваскрэсьне Беларусь!

Таронтавец

ВЫБАР СУПОЛЬНАГА МУЖА ДАВЕРУ (ТРАСТЫ)

На супольным паседжаньні Ўправы Парафіі Сьв. Кірылы Тураўскага й Галоўнае Ўправы ЗБК у аўторак, 8-га красавіка сёлета, якім кіраваў, з гэтаю мэтаю усімі абраны, сп. мгр. А. Грыцук і сакратарыў мгр. М. Арцюх, быў выбраны супольны (сёмы) Муж Даверу, згодна супольна выробленага праекту ўмовы абодвых зацікаўленых бакоў, з мэтаю прысьпешанага падшуканьня й куплі адпаведнага будынку пад Царкву й галю ў Таронта шчэ ў гэтым годзе.

Супольным Мужам Даверу быў аднагалосна абраны сп. мгр. А. Грыцук.

(А. М.)

ПРЫГОЖЫ ЎЧЫНАК

Вельмі прыемную неспадзеўку нашай Царкве зрабілі дзеткі Спадарства Рагуляў. Яны, замест купляць сабе розныя цацкі за грошы, якія дастаюць ад бацькоў, пастанавілі ўстрымацца ад гэтае, для дзяцей так вялікае прыемнасьці, і грошы свае складаюць у дзіцячую ашчадную скрыначку, каб пасьля перадаць іх Парафіяльнай Радзе на будову новае царквы. Калі ўжо «скрыначка» была поўная мядзякамі, Рагнеда і Вітаўт прыехалі з бацькамі да Таронта й перадалі свой «скарб» Парафіяльнай Радзе парафіі Сьв. Кірылы Тураўскага. Пры адчыненьні «скрыначкі» аказалася там 17 дал. і 50 ц.

Як-жа паўчальным ёсьць гэты ўчынак Рагнеды і Вітаўта навет для дарослых. Парафіяльная Рада складае тут ім вялікаю падзяку. Няхай Бог дасьць ім здароўя й розум у навуцы ды няхай шчасьліва дарастаюць на хвалу нашай Бацькаўшчыне.

а. Міх.

II Зьезд Беларускага Грамадзка-культурнага Таварыства ў Польшчы

30 сакавіка сёлета ў Беластоку адбыўся II Зьезд Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства ў Польшчы.

Працу Зьезду адкрыў дасюлешні старшыня Галоўнага Праўленьня БГ-КТ Аляксандар Давідзюк, а на старшыню Зьезду быў выбраны Юрка Туронак, старшыня Варшаўскага аддзелу БГ-КТ.

На Зьезьдзе, між іншым, апрача польскіх урадавых і партыйных прадстаўнікоў, быў таксама й прадстаўнік пасольства СССР у Польшчы.

Прысутныя прадстаўнікі украінскай, летувіскай і расейскай нацыянальных мяншыняў ад імя сваіх суродзічаў выступілі з прывітаньнямі, у якіх выказалі жаданьне й патрэбу наладжаньня цясьнейшага супрацоўніцтва між паасобнымі таварыствамі нацыянальных мяншыняў у Польшчы.

Абшырную справаздачу аб дасюлешняй дзейнасьці Таварыства даў А. Давідзюк. Пасьля гэтае справаздачы вывязалася ажыўленая дыскусія. З прычыны, аднак, абмежаваньня ў часе, змагло выступіць толькі 20 дэлэгатаў.

У дыскусіі найбольш увагі было зьвернута на патрэбу належнае арганізацыі беларускага школьніцтва ў Польшчы. Выказваліся дамаганьні зарганізаваньня большай колькасьці сярэдніх беларускіх школаў, бо дасюлешнія 2 беларускія ліцэі ў Бельску й Гайнаўцы ня ў стане забясьпечыць месцамі ўсіх беларускіх дзяцей, якія заканчваюць пачатковыя школы.

У дыскусіі была падчыркнута таксама неабходнасьць зарганізаваньня й беларускіх прафэсіянальных школаў, якія-б рыхтавалі кадры беларускіх спэцыялістых, так патрэбных для ліквідаваньня гаспадарчае адсталасьці на беларускіх вёсках Беласточчыны.

Ува ўсіх гэтых пытаньнях зьвязаных з асьветай асабліва актыўна выступалі беларускія настаўнікі.

Шмат увагі было зьвернута й на эканамічныя справы. Дыскутанты выказвалі неабходнасьць арганізаваць пры Галоўным Праўленьні БГ-КТ эканамічную камісію, яка-б у далейшай працы Таварыства занялася справамі гаспадарчага разьвіцьця беларускай вёскі.

Пасьля дыскусіі Зьезд зацьвердзіў паправкі ў статут БГ-КТ, прыняў ідэйна-праграмную дэклярацыю, пасьля чаго адбыліся выбары сяброў Галоўнага Праўленьня БГ-КТ. Агулам у Галоўнае Праўленьне ўвайшло 45 асобаў. У Прэзыдыюм-жа Галоўнага Праўленьня былі выбраныя наступныя: Уладзімер Станкевіч — старшыня, Александар Давідзюк — заступнік старшыні, Піліп Кізевіч — заступнік старшыні, Віктар Швед — сакратар; сябры прэзыдыюму — Георг Валкавыцкі, Васіль Літвінчык, Кастусь Майсеня, Мікола Тарасевіч і Юры Туронак.

На заканчэньне Зьезду адбылася багатая мастацкая частка. Тут выступалі: Беларускі хор ГП БГ-КТ пад кіраўніцтвам Галены Зюлкоўскай, танцавальны калектыў пад кіраўніцтвам Тацяны Гіжэўскай, Гарадоцкі драматычны гурток пад кіраўніцтвам Алеся Дзерманскага, Гарадоцкае трыё пад кіраўніцтвам Ніны Мушынскай і трыё Варшаўскіх студэнтаў.

(Паводлля «Нівы» з 6 красавіка 1958 г.)

Хто складаў Літоўскі Статут?

Важнай падзеяй у культурным жыцьці Беларусі першай паловы 16-га стагодзьдзя была кадыфікацыя права, завершаная выданьнем у 1529 годзе Першага Статуту Вялікага Княства Літоўскага. У Статуце былі пададзены асноўныя нормы дзяржаўнага, працэсуальнага, крымінальнага, грамадзянскага й сямейнага права.

Шмат якія дасьледнікі гэтага важнейшага помніка права выказвалі розныя меркаваньні аб складальніках Статуту. Аднак да гэтага часу ня высьветлена, хто выканаў такую складаную ў тых умовах работу, і ня проста выканаў, а зрабіў яе так, што на працягу некалькіх стагодзьдзяў яна была ўзорам кадыфікацыі для многіх народаў.

Ведамы расейскі дасьледнік гісторыі права Вялікага Княства Літоўскага прафэсар І. Даніловіч пісаў, што для складаньня Статуту, відаць, была створана «камісія з вучоных, духоўных і сьвецкіх заканазнаўцаў, імёны якіх цяпер нам невядомыя».

Хоць прайшло ўжо больш за сто год з часу апублікаваньня працаў Даніловіча, але й сяньня няма зьвестак аб тым, хто прыймаў удзел у складаньні Статуту.

Некаторыя польскія гісторыкі права сьцьвярджалі, што Першы Літоўскі Статут зьмяшчае ў сабе, у васноўным, нормы польскага права, і таму яго можна разглядаць як помнік польскага права.

Сьцьверджаньні гэтых гісторыкаў не абгрунтаваны фактамі. Вядома, што ў Польшчы ў той час ня было кодэксу падобнага да Літоўскага Статуту, а значыць і ня было з чаго сьпісваць. У статуце ёсьць рад нормаў, аб якіх можна гаварыць, што яны запазычаны з расейскага, польскага ці навет рымскага й нямецкага права. У Статуце, які зьяўляецца клясычным кодэксам фэадальнага права, ёсьць нормы, характэрныя для фэадальнага заканадаўства іншых краін. Гэта тлумачыцца не запазычваньнем, а тым, што аднолькавыя ўмовы матэрыяльнага жыцьця грамадзтва адлюстраваліся ў падобных юрыдычных нормах.

Вывучэньне зьместу Статуту й іншых помнікаў права Вялікага Княства Літоўскага пераконвае, што асноўнымі крыніцамі права пры складаньні Статуту былі звычаёвае права Беларусі й Літвы ды нормы пісанага права, якія дзейнічалі й былі выдадзеныя ў той час.

Неабходна адзначыць, што наагул усе заканадаўчыя помнікі княства прасякнуты імкненьнем захаваць старыя звычаі й старыя нормы права. Таму ў шмат якіх прывілеях вялікія князі абяцаюць: «Старины не рухать, а новины не вводить». Пры такім імкненьні да захаваньня старых звычаяў і старых нормаў пісанага права асноўнай крыніцай Статуту маглі быць звычаі й раней выдадзеныя прававыя акты (прывілеі, граматы, дагаворы й г. д.).

У гэтай сувязі й складальнікамі Статуту маглі быць толькі асобы, якія ведалі мясцовыя звычаі й мясцовае права й мелі шырокія веды ў галіне тэорыі права. Аналіза зьместу Статуту дазваляе сьцьвярджаць, што ў ім умела спалучаюцца старыя звычаі Беларусі й Літвы з навейшымі дасягненьнямі юрыдычнай навукі таго часу, а ў паасобных выпадках у Статуце былі выказаны ідэі, якія значна пазьней атрымалі далейшае разьвіцьцё ў краінах Заходняй Эўропы. Гэта сьветчыць, што Статут складалі самыя адукаваныя людзі таго часу.

З асобаў, якія адпавядалі-б вылічаным прыкметам і жылі ў той час у Вільні можна назваць толькі аднаго чалавека. Гэта — Франьцішак Скарына. Вядома, што праца над складаньнем Статуту пачалася ў 1522 годзе й працягвалася зь перапынкамі да 1529 году.

У гэтай сувязі важна мець на ўвазе, што менавіта ў пэрыяд падрыхтоўкі да складаньня Статуту Скарына пасьля выданьня ім у 1517—1519 гадох раду кніг, у прадмовах да якіх значнае месца было адведзена прававым пытаньням, пераяжджае ў Вільню. Пераезд яго, відаць, быў папярэдня падрыхтаваны ўплывовымі грамадзянамі Вільні, мяркуючы па тым, што ён заснаваў сваю друкарню ў «дому почтивого мужа Якуба Бабича, найстаршего бурмистра славного и великого места Виленского».

У Вільні Скарына запрашаецца на пасаду сакратара аднаго із самых уплывовых людзей у Вялікім Княстве Літоўскім — віленскага япіскапа. Вядома таксама, што Скарына быў асабіста знаёмы з канцлерам Вялікага Княства Янам Гастольдам, які, па меркаваньню некаторых гісторыкаў, кіраваў работай над складаньнем Статуту.

Гэтыя сувязі, здавалася-б павінны былі стварыць Скарыну добрыя ўмовы для выдаваньня кнігаў. А між тым Скарына выдаў у Вільні ўсяго толькі дзьве кнігі: «Апостала» й «Малую падарожную книжицу», у той час як у Празе за тры гады ён выдаў 23 кнігі. Нам думаецца, што гэтую акалічнасьць можна вытлумачыць тым, што Скарына ў гэты пэрыяд быў заняты іншай вельмі важнай працай, якая займала ўвесь ягоны час. Такой працай магла быць ягоная дзейнасьць пры падрыхтоўцы Статуту. Менавіта пэрыяд жыцьця Скарыны з 1522 да 1529 году характарызуецца мізэрнай выдавецкай дзейнасьцяй і бязвыезным пражываньнем у Вільні. Пасьля-ж 1529 году, г. зн. пасьля зацьверджаньня Статуту, дзейнасьць Скарыны робіцца больш шырокай. Ён зьяўляецца то пры дворы гэрцага Прускага, то зноў у Празе.

Неабходна адзначыць, што яшчэ ў пачатку мінулага стагодзьдзя вядомы польскі вучоны Ліндэ зьвярнуў увагу на тое, што прыведзеныя на першай бачынцы III Статуту вытрымкі зь Бібліі узяты з кніг, выдадзеных Скарынай. Гэта сьветчыць аб тым, што ў пэрыяд выданьня II Статуту яго складальнікі ведалі пра Скарыну, як пра аднаго із складальнікаў I Статуту. Вядома, на аснове толькі гэтых дадзеных нельга яшчэ сказаць, што Скарына прыймаў удзел у складаньні I Статуту.

Дарэчы будзе параўнаць асобныя палажэньні, выказаныя Скарыной у ягоных кнігах, із зьместам некаторых артыкулаў I Статуту. Скарыну не без падставы можна назваць заснавальнікам тэорыі натуральнага права ў Беларусі, якую пазьней разьвіў выдатны вучоны, рэдактар і выдавец III Статуту Леў Сапега. Зачаткі тэорыі натуральнага права, выказаныя ў працах Скарыны, знайшлі сваё месца ў I Статуце.

Скарына пісаў: «То чините иным и всем, что самому любо есть от иных всех, и того не чините иным, чего сам не хощети от иных имети». Гэта правіла выказана ў артыкуле I разьдзелу I, у якім вызначаецца кара за ілжывае абвінавачваньне.

У кнізе «Второго закону Моисеева» Скарына пісаў: «Только в том хотятся згожати абы были права их или закон почтивый, справедливый, можный, потребный, пожиточный, подле прирожения, подлуг обычаев земли, часу и месту пригожый, и явный не имея в собе закрытости и не к пожитку единого человека, но к посполитому доброму написанный».

У Статуце бальшыня артыкулаў пададзена «подлуг обычаев земли, часу и месту». У іх устаноўлена правіла, што ўва ўсіх выпадках закон, а таксама й суд павінны быць публічнымі, што закон устаноўлены не для карысьці аднаго чалавека, а на карысьць усіх.

Можна прывесьці шмат палажэньняў, выказаных Скарыной, якія падобныя да палажэньняў, запісаных у Статуце. Мова й літаратурны стыль працаў Скарыны таксама шмат у чым падобныя да мовы й стылю Статуту. Калі ўлічыць, што ў 20-ых гадох 16-га стагодзьдзя высокаадукаваных людзей, якія жылі й працавалі ў Вільні, былі адзінкі, — можна меркаваць, што праца над складаньнем Статуту праходзіла не бяз удзелу Скарыны.

І. Юхо

(«Беларусь», № 3, 1958 г.)

Адказы Рэдакцыі

М. Волацічу, у Чыкага, ЗША: Вашага артыкулу «Польская спроба захопніцтва Беларусі ў пару тварэньня Беларускай Народнай Рэспублікі», нажаль, нельга выдаць асобнай адбіткай, бо ягоны друкарскі склад, адразу-ж пасьля надрукаваньня дадзенага нумару газэты, быў раськінуты. Але калі-б і ня быў раськінуты, дык з прычыны матарыяльных цяжкасьцяў Выдавецтва ўспомненага артыкулу выдаць асобнай адбіткай ня было-б магчымасьці.

Што датычыцца мовы «Бацькаўшчыны», дык, пэўне-ж, яна далёкая ад ідэяльнай. Прычынай гэтага зьяўляецца тое, што рэдактары газэты абцяжараныя іншай, як заработнай, гэтак і ганаровай грамадзкай, працай, і таму ня могуць прысьвечваць газэце столькі ўвагі, колькі належылася-б. Аднак прыведзеныя Вамі прыклады «калечаньня» й «ганьбеньня» мовы (у вабароне, у вадбудове, зялезны, ува ўмовах) зьяўляюцца якраз цьвёрдымі нормамі, прынятымі нашай газэтай, як чыста беларускія моўныя зьявы.

Беларускі тыднёвік палітыкі, культуры й грамадзкага жыцьця.

Выдавец: Уладзімер Бортнік

РЭДАГУЕ КАЛЕГІЯ

Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, не заўсёды выражаюць пагляды Рэдакцыі. Незамоўленыя рукапісы назад не зварочваюцца. Рэдакцыя адказвае на лісты толькі пасьля далучэньня паштовае маркі або міжнароднага паштовага купону.